Oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish

Организация воспитательных процессов в семейных негосударственных дошкольных образовательных учреждениях

Organization of educational processes in family non-state preschool educational institutions

A.Qodiriy nomli JDPI maktabgacha

ta’lim metodikasi kafedrasi dots. G.Kushakova

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayonlarini tashkil etish yuzasidan ma’lumotlar bayon qilingan.

Аннотация: В данной статье представлена информация об организации воспитательных процессов в семейных негосударственных дошкольных организациях.

Annotation: This article provides information on the organization of educational processes in family non-governmental preschool organizations.

Kalit so’z: Pedagog, oilaviy, nodavlat, maktabgacha ta’lim, tashkilot, ta’lim-tarbiya, jarayon, mahorat.

Ключевые слова: воспитатель, семья, негосударственное, дошкольное образование, организация, воспитание, процесс, мастерство.

Key words: educator, family, non-state, preschool education, organization, upbringing, process, skill.

Pedagogikada pedagogoning tarbiyachilik mahorati doimiy o‘zgarib turadigan, jamiyat talablaridan kelib chiqib, to‘ldirilib boriladigan bir butun tizimga ega. Uning bir-biri bilan bog‘liq quyidagi tarkibiy qismlari tarbiyachining tarbiyaviy faoliyatida muhim yo‘nalishlar bo‘lib doimo, mazmunan boyitilib boriladi:

Tarbiyada maqsadning aniqligi. O‘zbekiston Respublikasi ijtimoiy-siyosiy mustaqilligining dastlabki yillaridayoq mamlakatimizda amalga oshirilishi ko‘zda tutilayotgan tarbiyaviy maqsad aniq belgilab olingan va tarbiyachi zimmasiga ulkan mas’uliyat yuklangan. O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonuni hamda g‘oyalariga ko‘ra tarbiyachilar zimmasiga jamiyatimiz tomonidan

qo‘yilayotgan talablar – erkin, ijodkor, mustaqil fikr egasi bo‘lgan komil inson va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish yo‘lidagi asosiy vazifa – bu shaxsda umumiy madaniyat unsurlarini, ya’ni, aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, iqtisodiy, ekologik, huquqiy, siyosiy hamda mehnat madaniyatini tarbiyalashdan iborat.

Texnologik tizim yoki tarbiya texnologiyasi bu pedagogik metod, usul va vositalarni rejali va kutilgan iatijalarga erishishga imkon beradigan, shaxsga va jamoaga aniq tasir ko‘rsatadigan jihatlarini tanlash tizimidir. Bu tarbiyachi-pdagogning bolalarlar amaliy faoliyatini to‘g‘ri tashkil qila olishi va boshqarishining ko‘nikma va malakalariga ega bo‘lishidir. Texnologik jarayon natijalaridan asosiy maqsad, tarbiyachi ijodiy izlanishlar tufayli, bolalarlar tashabbuskorligini ta’minlaydi. Tarbiyachi-tarbiyachining bolalarlar o‘z-o‘zini boshqarish uyushmalari bilan hamkorlikda ishlashi natijasida murakkab masalalarni hal qilish uchun vaqt ajratadi. Texnologik tizimda tarbiyaviy ahamiyatga ega tadbirlarni muvaffaqiyatli uyushtirish tarbiyachining pedagogik mahoratiga bog‘liq. Uyushqoqlik bilan o‘tkazilgan tadbirlar bolalarlarning aqliy rivojlanishini, bilish tafakkurini, kasb tanlashga nisbatan qiziqishini, erkin fikrlashlarini, o‘z fikr mulohazalarini cho‘chimasdan to‘g‘ri tasavvur bilan bayon etish tushunchalarini shakllantiradi.

Tarbiyachi-pedagogning mahorati har bir bolalarga alohida yondashuv imkoniyatlarini topish, bolalar iste’dodida namoyon bo‘ladigan holatlarda uning faolligini oshirishga karatiladi. Tarbiyachi-pedagog tomonidan uyushtiriladigan tarbiyaviy tadbirlarga qo‘yiladigan asosiy talablar: **tarbiyaviy tadbirlar hech qachon tasodifiy bo‘lmasligi va har bir tadbirga puxta tayyorgarlik ko‘rilishi lozim.**

Ijtimoiy psixologik tizim. Tarbiyachining pedagogiklik sifatidagi mahorati – bu tarbiyalanuvchilarni ma’lum bir maqsadga muvofiq tarbiyalash uchun mo‘ljalga olish san’atidir. Bolalarlar har kuni quvonchli daqiqalarni, katta va kichik ko‘ngilsizliklarni birgalikda boshdan kechiradilar. Ular tarbiyachi-pedagogning o‘zlariga nisbatan yaxshi va yomon, yoki insoniy munosabatlarini tez ajrata oladilar

va bunga darhol o‘z “javoblarini” qaytaradilar. Ijtimoiy psixologik bilim va malakaga ega bo‘lish tarbiyachi-tarbiyachida uddaburonlikni va sezgirlikni shakllantiradi. U bolalarlar jamoasini uyushtira oladi, bolalarlar qalbiga yo‘l topadi. Chunki bolalarlar jamoasi umumiy maqsad asosida tashkil topgan, yuqori darajada uyushtirilgan birlashma bo‘lib, shaxs shakllanishining yetakchi omili sifatida ijtimoiy munosabatlar ichida muhim yacheyka hisoblanadi.

Bolalarlar orasidagi munosabatlarga mohirona rahbarlik qilish uchun tarbiyachi jamoaning ichki va jamoalararo ziddiyatlarni ham bilishi kerak. Bu ziddiyatlarning barham topishi tarbiyachi shaxsi, uning tarbiyalanuvchilar bilan yaqin munosabatlariga bog‘liq. Haqiqiy va mohir tarbiyachi-tarbiyachi bu ziddiyatlarni bartaraf etishda bolalarlar jamoasi, bolalarlar o‘zaro munosabatlarining kuchidan foydalanadi. Har bir bolalar o‘zining ijtimoiy va psixik olamiga ega. Uni bilish, o‘rganish tarbiyachidan psixologik nuqtai nazardan yondashishni talab qiladi. Bolalarning jamoa bilan yaxshi munosabatda bo‘lishi uchun tarbiyachi quyidagi omillarga e’tibor berishi shart:

Estetik tizim. Agar tarbiyaviy vosita, usul va metodlar orqasida yetakchi g‘oya turmasa, texnologik tizim va ijtimoiy psixologik munosabatlar tizimi maqsadli tarbiyaviy natijalar bermaydi. Tarbiyachining har bir harakati, bolalarlarning estetik

madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Tarbiyachi faoliyati hayotiy me’yor va qadriyatlar asosida olib borilishi kerak, shundagina, bolalarning tarbiya jarayonidagi faolligi ta’minlanadi. Dunyoqarashi hali to‘la-to‘kis shakllanmagan bolalarlar uchun tarbiyachining hayotiy tajribalari, shaxsiy namunalari ham estetik tarbiyaviy ta’sir kuchiga egaligini unutmaslik kerak. Shuning uchun tarbiyachining jamoaga nisbatan diqqat motivlarini shakllantirishda avvalo tarbiyachining estetik jihatdan tarbiyalanganligi muhim ahamiyat kasb etadi. Estetik tizim tarbiyalanganlikning yuqori darajasini belgilovchi vosita bo‘lib, uning talablarini bir maromda bolalar ongiga singdirib borish uchun har bir bolalar, sinf, maktab jamoasi harakat qiladi. Estetik tizimda ulkan tarbiyaviy maqsadlarga erishish uchun tarbiyachidan nihoyatda mohirona talabchanlik, ijobiy ta’sir etish vositalarining birligiga erishish talab etiladi:

- tarbiyada bolalarlar jamoasi muhitining birligi;

- bolalar mustaqilligi va o‘z-o‘zini tarbiyalashning birligi;

- fuqarolik va insoniylikning birligi;

- talabchanlik va ishonch birligi;

- bolalar shaxsiga ehtiyotkorona munosabat;

- jinsiy tafovutlarni hisobga olish;

- bolalarning axloqiy va jismoniy sog‘ligi haqida qayg‘urish;

- axloq me’yorlariga amal qilish.

O‘z-o‘zini anglash. Hozirgi vaqtda joriy etilgan *“Ta’limning yangi modeli, jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsning shakllanishiga olib keladi. O‘zining qadr-qimmatini anglaydigan, irodasi baquvvat, iymoni butun, hayotda aniq maqsadga ega bo‘lgan insonlarni tarbiyalash imkoniyatiga ega bo‘lamiz”.* Tarbiyachining vazifasi va burchi tarbiya natijasida bolalarda milliy qadriyatlarga e’tiqod, milliy mafkura, demokratik qarashlar va hayotiy pozitsiyani

shakllantirishdan iborat. Tarbiya mazmunining eng muhim xususiyatlaridan biri – bu insonning hayotiy jihatdan o‘z-o‘zini anglashi, uning shaxsiy hayoti va faoliyati o‘zi yashab turgan muhitning sub’ekti sifatida e’tirof etilishi bilan tavsiflanadi. Inson kamolotida fuqarolik, kasbiy va axloqiy jihatdan o‘z-o‘zini anglash muhim ahamiyatga ega. Tarbiyachi bolalarni, o‘z-o‘zini tarbiyalashga, ya’ni o‘z ustida ongli, batartib ishlashga o‘rgatsagina tarbiya jarayoni samarali natijalar beradi. Bolalarlarni o‘z-o‘zini tarbiyalash metodlariga ko‘nikma hosil qildirish tarbiyachining mahoratiga, tarbiyaviy faoliyatni to‘g‘ri tashkil etishiga bog‘liq. Bolalarlar odatda yaqin kishilarining, ba’zan tarbiyachilarining xulq-atvoriga taqlid qiladilar. Shuning uchun tarbiyachi o‘z pedagogik mahoratiga tayanib, bolalar qalbida o‘ziga nisbatan ishonch, mehr tuyg‘ularini uyg‘ota olishi lozim. Bolalarlar tarbiyachining darsda va hayotda o‘zini qanday tutishini, kiyinishi, muomalasini, kishilar bilan o‘zaro munosabatini kuzatib boradilar. Bu ham bolalarning o‘z-o‘zini tarbiyalashda ta’sirchan vosita hisoblanadi va ijtimoiy mavqeini oshirishning muhim usulidir. Bolalar tarbiyachining bevosita nazoratida ta’lim va tarbiya jarayonida, dam olishda, jamoat ishlarida, o‘z-o‘zini tarbiyalash usullariga ko‘nikma hosil qiladilar, bu usullar bolalarlarni tashabbuskorlikka, mustaqil fikr-mulohaza yuritishga undaydi. Tarbiyachi tarbiya jarayonida quyidagi “Bolalarlarning o‘z-o‘zini tarbiyalash metodlari”dan foydalanishi mumkin:

- o‘z-o‘zini tahlil qilish va nazorat qilish;

- o‘z-o‘zini baholash (tengdoshlariga taqlid qilish asosida);

- izohlash (bolalarning ma’naviy-axloqiy sifatlari izohlanadi);

- munozara (bolalarlarga siyosiy, madaniy, estetik, huquqiy mavzularda og‘zaki ta’sir o‘tkazish).

Ixtiyoriylik. Tarbiyalanuvchilarning iroda erkinligisiz tarbiya g‘oyalari mohiyatini qaror toptirish mumkin emas. Ta’lim-tarbiyani yanada takomillashtirishga qaratilgan qator hujjatlarda shaxsning erkinligi, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirishga birlamchi e’tibor berilgan. Zero, erkinlik ta’minlangan

jamiyatda fikr rivojlanadi, fikr rivojlanishi esa jamiyatning kuchli bo‘lishi garovidir. Erkinlik tufayli bolalar irodasi shakllanadi, u bir necha imkoniyatlardan birini ixtiyoriy tanlab oladi, ta’lim tizimida bolalarlarga ushbu imkoniyatlar yaratilgan, ularning erkinlik huquqlari ta’minlangan.

Tarbiya jarayoni ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda tarbiya mohiyatini yoritishga xizmat qiluvchi ichki va tashqi sub’ektiv va ob’ektiv omillar ko‘zga tashlanadi. Tarbiyachi sub’ektiv omillar asosida bolalarlarning ichki ehtiyojlari, qiziqishlari, hayotiy munosabatlari mazmunini anglashga yordam bersa, ob’ektiv omillar esa shaxsning hayot kechirishi, shakllanishi, hayotiy muammolarni ijobiy hal etishi uchun sharoit yaratadi. Tarbiya faoliyatining mazmuni, yo‘nalishi va shakli ob’ektiv sharoitlar bilan qanchalik mutanosib kelsa, bolalar shaxsini maqsadga muvofiq shakllantirish borasida tarbiyachi muvaffaqiyatga erishadi. Tarbiyachilar tarbiya jarayonining ko‘p qirrali ekanligini, uni tashkil etish va boshqarishda nafaqat tarbiyachi faoliyati, balki bolalarning yosh va psixologik xususiyatlari, shaxsiy o‘ziga xos jihatlari, o‘y-fikrlari, hayotiy qarashlari ham muhim ahamiyatga ega ekanligini unutmasligi kerak.

Tarbiyaning uzluksizligi. Tarbiyaning yana bir xususiyati uzoq muddat davom etishidir. Tarbiya natijalari tez sur’atda yoki yaqqol ko‘zga tashlanmaydi. O‘zida insoniy sifatlarni namoyon eta olgan shaxsni tarbiyalab voyaga yetkazishda uzoq muddatli davr talab etiladi. Shaxsning muayyan vaqtning o‘zida, turli qarashlar mavjud sharoitda harakat qilishi tarbiya jarayonini murakkablashtiradi. Ta’lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy faoliyat shaxs ongi, dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan. Binobarin, yoshlik yillarida insonning asab tizimi yuqori darajada ta’sirchan hamda beqaror bo‘ladi. Shu bois tarbiyada muvaffaqiyatga erishish uchun tarbiyachi bolalarni bolalarlik yillarida to‘g‘ri tarbiya berish lozimligini talab etadi. Ta’lim muassasalarida olib borilayotgan tarbiyaviy jarayon bu — tarbiyachi va bolalarlarning birgalikdagi uzluksiz, tizimli harakatlari yig‘indisidir. Bolalarlarda ijobiy sifatlarni qaror toptirishda yagona maqsad sari yo‘naltirilgan, bir-birini to‘ldiruvchi, boyitib boruvchi, takomillashtiruvchi faoliyat

alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bois oila, ta’lim muassasalari, jamoatchilik hamkorligida tashkil etilayotgan tarbiyaviy tadbirlarning uzluksiz o‘tkazilishiga erishish lozim.

Ta’lim tashkilotlarida tarbiyachilarning tarbiyaviy faoliyati yetakchi o‘rinni egallasalar ham, ba’zan bolalarlarga uzluksiz tarbiyaviy ta’sir o‘tkaza olmaydi, chunki, bolalarlar ta’lim muassasalarida ma’lum muddatgina tarbiyachining tarbiyaviy ta’siri va nazorati ostida bo‘lib, qolgan bo‘sh vaqtining asosiy qismini oilada, ko‘chada, do‘stlari davrasida, har xil tashqi muhitda o‘tkazadilar. Kuzgi, qishki, bahorgi va ayniqsa, yozgi ta’tillar davrida bolalarlar ta’lim muassasasi tarbiyachisi ta’siridan chetda qoladilar. Demak, ta’lim muassasasida bolalarlarni tarbiyalash vaqt jihatdan chegaralangan bo‘lib, sinfdan va maktabdan tashqarida amalga oshiriladigan tarbiyaviy faoliyatlardan holi vaqtda ular tarbiyachi yoki tarbiyachining ta’siri hamda nazoratida bo‘lishlari kerak.

Tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish. Tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish uchun reja tuzish va uni bajarish tarbiya samaradorligini ta’minlashning asosiy yo‘lidir. Tarbiyachining tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishi – ijodiy jarayon. Tarbiyachi tarbiyaviy ishlarni rejalashtirishda asosan «Ta’lim to‘g‘risida»gi va “Maktabgacha ta’lim va tarbiya” Qonun g‘oyalariga hamda milliy qadriyat, urf-odatlarimizga tayanadi. Umuman olganda tarbiyaning mazmuni bolalarlarni o‘qishga, ilm olishga, mehnatga ijobiy munosabatni tarbiyalashdan iborat.

Adabiyotlar ro’yxati:

2. G.Kushakova .Tolerant Schoolchildren - The Future Of Promising Uzbekistan, Academicia An International Multidisciplinary Research Journal (Scopus) 1859-1862 Б.
3. Kushakova, G. (2021). Oilada bolalarga oila byudjetini sarflash qoidalarini o’rgatishning o’ziga xos xususiyatlari. *Мактабгача таълим журнали*, *1*(1). Retrieved from https://presedu.jspi.uz/index.php/presedu/article/view/2791
4. Kushakova, G. (2021). BOLALARNI MEHNATSEVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA OILANING O’RNI VA AHAMIYATI . *Мактабгача таълим журнали*, *1*(1). Retrieved from https://presedu.jspi.uz/index.php/presedu/article/view/3057

”